

Wojciech Strzyżewski

Uwagi o identyfikacji wizualnej samorządów w województwie lubuskim

Studia Lubuskie : prace Instytutu Prawa i Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Sulechowie 1, 23-30

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Strzyżewski

UWAGI O IDENTYFIKACJI WIZUALNEJ SAMORZĄDÓW W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM

Opracowanie systemu znaków, które swoją symboliką mają reprezentować samorząd stanowi trudne zadanie, ale wykonane w profesjonalny sposób pozwala skutecznie promować miasto czy gminę. Kompleksowy system identyfikacji wizualnej jest jednym z najważniejszych instrumentów kreowania wizerunku jednostki terytorialnej. Zgodnie z przyjętymi w działaniach promocyjno-reklamowych zasadami, identyfikacja wizualna powinna odpowiadać specyfice gminy, zachowywać jednolitość i zgodność z całym systemem komunikacji społecznej, charakteryzować się oryginalnością, być łatwo dostrzegalną oraz łatwą w percepcji i zapamiętywaniu¹.

Punktem wyjścia dla stworzenia systemu identyfikacji wizualnej samorządu, podobnie jak w przypadku firmy jest znak. Najważniejszym, historycznie ukształtowanym bądź stworzonym współcześnie zgodnie z regułami heraldycznymi znakiem jednostki samorządowej jest herb miasta, gminy, powiatu czy województwa. Wizerunek i barwy herbu stanowią podstawę dla opracowania innych symboli reprezentujących samorząd – pieczęci, barw, flagi czy logo. Wymienione symbole tworzą elementy kształtowania tożsamości wizualnej. Samorząd komunikuje się bowiem z otoczeniem także za pomocą środków wizualnych².

Autor jest doktorem habilitowanym nauk humanistycznych, prof. PWSZ w Sulechowie.

¹ M. Jurowski, *Jednolita identyfikacja wizualna*, „Biuletyn EBIB” (dokument elektroniczny) / red. naczelny B. Bednarek-Michalska / nr 5/2004 (56).

² *Wybrane aspekty marketingu terytorialnego* [w:] Komunikacja i partycypacja społeczna, oprac. zbiorowe pod red. J. Hausnera, Kraków 1999, s. 61.

Warto podkreślić także kontekst emocjonalny wynikający z przywiązania mieszkańców do ustalonych symboli i identyfikowania się ze wspólnotą poprzez posługiwanie się nimi. Zaznaczyć należy, iż owe związki emocjonalne są zróżnicowane i uzależnione od typu symbolu samorządowego. Niewątpliwie największe emocje wywołują herb, a zwłaszcza barwy i flagi samorządów. W odróżnieniu od wymienionych symboli, odmienne funkcje przypisane zostały pieczęciom i logo. Pierwsze, zgodnie z obowiązującymi zasadami uwierzytelniają wystawiane przez samorzady dokumenty, natomiast logo związane jest przede wszystkim z działaniami promocyjnymi w zakresie turystyki, wydawnictw czy ofert inwestycyjnych.

1. Herb i pieczęć

Herb i pieczęć to najważniejsze, a zarazem najbardziej zaszczytne symbole wspólnoty terytorialnej. Tradycja posługiwania się przez jednostki terytorialne herbem oraz pieczęciami sięga czasów średniowiecza. Odrodzenie samorządu w 1990 r. przyczyniło się do wzrostu zainteresowania reprezentującymi go historycznymi symbolami takimi jak herby, flagi i pieczęcie. Po roku 1990 opracowano kilkadziesiąt nowych herbów i flag dla gmin wiejskich ówczesnych województw zielonogórskiego i gorzowskiego. Zgodnie bowiem z ustawą o samorządzie gminnym, jednostki samorządu terytorialnego zobligowane zostały do posługiwania się własnymi herbami na pieczęciach, siedzibach władz czy innych obiektach będących ich własnością. W dotychczasowej tradycji herbami posługiwały się jedynie miasta, natomiast gminy wiejskie nie posiadały tego typu symboli. Do roku 2004 swoje herby i inne symbole ustaliła zdecydowana większość samorządów. Spośród 83 gmin posiada je ok. 90 procent. W gminach wiejskich, których rady w większości przypadków uchwałyły zupełnie nowe herby do roku 2004 opracowane zostały 36 samorządów. Wśród wymienionych 36 herbów aż 23 opracowane zostały od podstaw, natomiast 13 pozostałych to dawne herby miejskie, którymi posługiwały się w przeszłości władze miasta, będącego obecnie stolicą gminy.

Symbolika reprezentująca poszczególne gminy jest bardzo zróżnicowana. Odwołuje się zarówno do historii jak i współczesności. Znaki historyczne umieszczane w herbach związane są najczęściej z dawnymi właścicielami ziemskimi, przynależnością do historycznej dzielnicy czy w końcu charakterystycznych zabytków znajdujących się w gminie. Oprócz motywów symbolizujących w herbach historię regionu, umieszczane były wizerunki reprezentujące gospodarkę gminy, jej położenie naturalne. W herbach miejskich dominującymi motywami są wizerunki architektury miejskiej, przejęte najczęściej z dawnych pieczęci.

Herb gminy widnieje przede wszystkim na fladze i na pieczęci. Może też być umieszczony na sztandarze, na odznakach i atrybutach władz gminnych (na łańcuchu burmistrza, lasce przewodniczącego rady gminy oraz odznakach radnych). Budowanie tożsamości wizualnej samorządu wymaga aby wizerunek herbu widniał także na przedmiotach i w miejscach kojarzonych z gminą, a więc między innymi na znaczkach czy identyfikatorach pracowników urzędu, na kopertach i papierze firmowym, na wizytówkach przedstawicieli władz, na drukach okolicznościowych wydawanych przez gminę lub za jej zgodą, ewentualnie na winiecie lokalnej gazety, a także na znakach granicznych tzw. „witaczach”. Herb gminy może być wyjątkowo używany także przez inne instytucje lub osoby, ale zawsze za wiedzą i zgodą władz gminnych.

Większość współczesnych rad gmin zdaje sobie sprawę, że głównym znakiem rozpoznawczym ich społeczności jest herb, a jeśli na dodatek posiada on długą historię lub sprawia takie wrażenie, dodatkowo budzi szacunek i zaufanie do całej społeczności, którą reprezentuje³. Tworzenie systemu identyfikacji i promocji symboli ma także za zadanie ukształtowanie mechanizmów integracji wewnętrznej mieszkańców miasta. Cel ten może być realizowany przez ujednoczenie systemu promocji samorządu, ukształtowanego w oparciu o barwy i symbolikę herbu miasta. Jest to szczególnie ważne bowiem jak wykazały przeprowadzone badania symbolika herbów samorządowych jest słabo znana przez mieszkańców. W przypadku herbów o mało skomplikowanych wyobrażeniach godła np. Łodzi – łódź, Konina – koń czy Warszawy – syrena można mówić o dużej ich rozpoznawalności, natomiast inne herby zwłaszcza te zawierające motywy architektoniczne lub składające się z wielu wizerunków zawartych w polu tarcz herbowych są mało znane mieszkańcom gmin, które reprezentują.

Działania związane z kształtowaniem tożsamości wizualnej samorządu powinny polegać zatem także na tym, by wykorzystując każdą okazję wkomponować w nią znak miejski (logo), kolorystykę lub hasło w taki sposób, aby z jednej strony uzyskać nie drażniącą całość, z drugiej zaś skutecznie przypomnieć mieszkańcom o wyglądzie tych symboli. Bardzo ważne jest w tym przypadku osiągnięcie pełnej, choć niekiedy tylko pozornej spójności między funkcją użytkową i funkcją reklamową tak, aby ostateczna całość sprawiała wrażenie pełnej funkcjonalności.

Współczesne pieczęcie jednostek samorządowych zawierają umieszczony centralnie wizerunek herbu oraz napis z nazwą gminy. Zgodnie z ustawą odcisk pieczęci z herbem samorządu nie może być umieszczany na dokumentach

³ Zob. *Godło i barwa Polski samorządowej*, katalog wystawy, Instytut Wzornictwa Przemysłowego, Warszawa 1998, s. 47 i n.

urzędowych w sprawach z zakresu administracji rządowej⁴. Ustawowo ograniczony zakres używania pieczęci samorządowych powoduje, że należą one do najśląbiej znanych symboli.

2. Barwy i flaga

Na wstępie wyjaśnić należy różnicę między barwami i flagą. Barwy samorządu przyjmowane są w oparciu o te występujące w herbach gminy, stąd np. barwami Zielonej Góry są kolory : zielony, biały i żółty. Flaga to płat tkaniny, na którym barwy umieszczone zostały w określonym porządku, np. jako pasy pionowe czy poziome. Flaga skomponowana powinna być z barw występujących w herbie.

Ze względu na proste możliwości powielania i rozpowszechniania barw i flag stały się one najczęściej stosowanym symbolami samorządu i w wielu miejscowościach są lepiej rozpoznawane od innych symboli samorządu. Cechą charakterystyczną flagi, w odróżnieniu od sztandaru, jest możliwość jej występowania w wielu egzemplarzach w zależności od miejsca czy okoliczności⁵. Swoją popularność flagi „zawdzięczają” przede wszystkim dekorowaniu ulic z okazji różnych świąt, imprez kulturalnych, a zwłaszcza zawodów sportowych. W wielu przypadkach flagi samorządów traktowane są jako tożsame z barwami klubu sportowego.

Do 1990 r. w województwach gorzowskim i zielonogórskim swoje flagi posiadały jedynie nieliczne miejscowości, np. Nowa Sól, Sulechów i Zielona Góra. Wraz z odnową samorządu wzrosło zainteresowanie władz ustanowieniem własnych flag. Do roku 2004 niemal wszystkie miasta województwa lubuskiego posiadały opracowane flagi. Zdecydowanie mniej flag posiadają gminy wiejskie. Wynika to przede wszystkim z faktu braku tradycji związanych z tego typu symbolami.

Problemy wynikające z wykorzystywaniem flag w kształtowaniu tożsamości wizualnej samorządu związane są przede wszystkim z ich poprawnym stosowaniem. Propagowany przez Polskie Towarzystwo Weksylologiczne protokół flagowy nie jest stosowany. Nieznajomość zasad wywieszania i mocowania flag na masztach powoduje niekiedy sytuację, że nawet przed budynkami urzędów miejskich są one nieprawidłowo przytwierdzone do masztu. Ze względów praktycznych a także estetycznych samorządy często stosują flagi pionowe. Warto w tym miejscu przypomnieć, że flaga przytwierdzona do masztu pionowo, zamiast poziomo, to ta sama flaga. W Polsce przyjęto zasadę,

⁴ Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem reformy ustrojowej państwa, Dz. U. Nr 162, poz. 1162, art. 6.

⁵ *Godło i barwa...*, s. 100.

że przy pionowym umocowaniu flagi do masztu, górna część płata flagi (tzw. skraj górny) przechodzi na stronę lewą, a więc przy drzewcu.⁶

Z okazji przyjęcia Polski do Unii Europejskiej działająca przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji Komisja Heraldyczna przypomniła kilka podstawowych zasad związanych z protokołem flagowym i stosowaniem flagi Unii⁷. Weksylia, czyli przede wszystkim flagi, pełnią podwójną funkcję. Po pierwsze, wskazują one na użytkownika, po drugie oznaczać mogą jego miejsce. W tym kontekście flaga samorządowa jest znakiem symbolizującym gminę, powiat czy województwo. Umieszczona na maszcie przed budynkiem informuje o siedzibie urzędu. Natomiast flaga umieszczona na budynku, zgodnie z zaleceniem Komisji informuje, iż aktualnie są w nim sprawowane funkcje urzędowe, a więc posiedzenie rady gminy, powiatu czy sejmiku wojewódzkiego. W związku z tym powinna ona być wywieszana na budynkach tylko w czasie trwania w ich wnętrzach czynności urzędowych⁸. Flaga samorządu zwielokrotniona wywieszana na wielu masztach, jest tylko oficjalną dekoracją akcentującą uroczystość. W przypadku wystawienia flag samorządów z państwowymi i Unii ustępują one zawsze miejsca tym dwóm ostatnim.

3. Logo

W ostatnich latach do tradycyjnego zestawu symboli samorządowych, dołączył nowy element, którym jest logo. Zgodnie z definicją, logo to znak graficzny, który poprzez zastosowane, skrótowe łatwo zauważalne i zapamiętywalne przedstawienie symbolu spełnia rolę marketingową a jednocześnie informacyjną reprezentując miasto, firmę itp. Ukształtowana w latach dziewięćdziesiątych swoista moda na logo, trwa w dalszym ciągu, o czym świadczą ogłoszenia i informacje umieszczane na stronach internetowych dotyczące konkursów na logo.

W wybranych sytuacjach logo może zastępować herb. W opinii niektórych władz samorządowych zbyt częste nadużywanie herbu może prowadzić do obniżenia jego znaczenia i wartości. Używanie herbu zasadne jest tylko w miejscach o znaczeniu szczególnym dla miasta oraz przy specjalnych okazjach, takich jak uroczystości o dużym znaczeniu patriotycznym, historycznym czy artystycznym⁹. Z opinią samorządów nie w pełni zgadzają się natomiast członkowie Komisji Heraldycznej przy MSWiA uważając, iż

⁶ Ibidem, s. 97.

⁷ *Zasady eksponowania flagi Unii Europejskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz w siedzibach polskich urzędów*. Zob. serwis informacyjny MSWiA www.mswia.gov.pl.

⁸ Ibidem.

⁹ *Uwagi dotyczące logo miasta* zob. Konkurs na projekt znaku graficznego Bielska Białej www.um.bielsko.pl.

podmioty, które używają herbów, nie powinny używać *logo*, aby nie naruszać, nie osłabiać funkcji herbu jako jedynego właściwego, cieszącego się wielowiekową tradycją oznaczenia indywidualizującego¹⁰.

W przypadku samorządów województwa lubuskiego, widoczna jest również tendencja tworzenia logo jako nowego znaku. Posiadają je jako oficjalnie ustalone znaki między innymi Zielona Góra, Gorzów czy Żary. W zakresie symboliki logo najczęściej odwołuje się do położenia naturalnego i walorów geograficznych oraz do tradycji.

Logo najczęściej umieszczone jest na stronach internetowych oraz wydawnictwach sygnowanych bądź dofinansowanych przez samorządy. Pod tym względem samorządy lubuskie nie odbiegają od innych regionów w kraju. Przykładowo, w koncepcji funkcjonowania logo Bielska-Białej zaznaczono, że znak graficzny funkcjonuje jako oficjalne logo na imprezach krajowych i zagranicznych, służy do sygnowania wydawnictw Urzędu Miejskiego oraz winien identyfikować miasto jako sponsora imprez bądź mecenasa kultury i sztuki¹¹.

W województwie lubuskim, powoli dobiega końca proces tworzenia symboli samorządowych. Posiada je samorząd wojewódzki, zdecydowana większość powiatów oraz miast i gmin (według informacji na koniec 2004 r. herbów nie uchwałyły jedynie jeden powiat i dwie gminy wiejskie na terytorium całego województwa lubuskiego). O docenianiu roli identyfikacji wizualnej przez władze samorządowe świadczą opracowywane bardziej lub mniej precyzyjne koncepcje działań, które mają na celu stworzenie pozytywnego obrazu miasta, gminy wśród mieszkańców jak i na zewnątrz. Przykładem takiego działania może być opracowany przez władze Zielonej Góry program „Wizerunek miasta”. Umieszczone na stronie internetowej główne założenia programu, chociaż w niektórych punktach nazbyt ogólne, ukazują główne kierunki zaplanowanych zadań.

¹⁰Problem współistnienia logo i herbu opisywany był wielokrotnie w różnych publikacjach. Zob. E. Ferenc-Szydelko, Charakter prawny oznaczenia zwanego logo oraz historyczno-prawne uwarunkowania tej instytucji,

„Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego-Roczniki Prawnicze” www.prawo.lex.pl/czasopisma/znusrp.

¹¹ Uwagi dotyczące logo miasta..., www.um.bielsko.pl.

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU „WIZERUNEK MIASTA”

1. *Podaje się program operacyjny pod nazwą „Wizerunek miasta”. Celem programu operacyjnego jest:*

- 1) *Wzmocnienie i wzbogacenie tożsamości miasta.*
- 2) *Wydobycie indywidualności Zielonej Góry.*
- 3) *Podwyższenie rangi miasta.*
- 4) *Wykreowanie i wylansowanie wizerunku miasta.*

2. *Uznaje się za ważne dla rozwoju miasta wydobycie, zaakcentowanie i wylansowanie charakterystycznych jego cech, odróżniających go od innych i decydujących o jego indywidualności i wzbogaceniu tożsamości. Dąży się także do podwyższenia rangi i znaczenia miasta poprzez kreowanie pożądanego jego wizerunku.*

Program operacyjny 'Wizerunek miasta' obejmuje następujące przedsięwzięcia:

- 1) *Zdefiniowanie zespołu cech kształtujących wizerunek miasta.*
- 2) *Opracowanie hasła i logo miasta.*
- 3) *Zdefiniowanie cech i wylansowanie zielonogórskiego stylu życia.*
- 4) *Nasylenie rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych treściami symbolicznymi.*
- 5) *Kształtowanie układów urbanistycznych w taki sposób, aby wpływały na tworzenie pożądanego typów nastrojów w mieście.*
- 6) *Współpraca z przedsiębiorstwami w mieście.*
- 7) *Promocja wizerunku miasta wśród mieszkańców.*

Nowoczesny samorząd powinien zadbać o swój jednolity wizerunek łatwo rozpoznawany i szybko zapamiętywany. Dobrze skonstruowany system identyfikacji to system otwarty, który gwarantuje możliwość płynnego rozbudowania. Na podstawie zaprezentowanych uwag stwierdzić można, że identyfikację wizualną samorządu tworzy szereg elementów. Podstawą, która daje możliwość budowy całej struktury, są jednak symbole czyli w przypadku samorządu herb i flaga. Ich stylizacja, rozmiar oraz kolorystyka niesie ogromny zasób danych, wsparty wielowiekową tradycją heraldyki i weksylologii. Tworzony współcześnie nowy symbol – logo będzie zawsze funkcjonował w ograniczonym zakresie i raczej nie wejdzie do podstawowego kanonu znaków reprezentujących samorząd.

WOJCIECH STRZYŻEWSKI

BEMERKUNGEN ZUR VISUELLEN IDENTIFIZIERUNG DER SELBSTVERWALTUNGSORGANE DER LUBUSKA- WOJEWODSCHAFT

Das Komplexsystem der visuellen Identifizierung ist das wichtigste Instrument, mit dem man das Bildnis der territorialen Einheit kreieren kann. Der Ausgangspunkt für die Schaffung der visuellen Identifizierung ist ein Zeichen, ebenso wie im Fall der Firma ist eine Marke (ein Zeichen). Das wichtigste, geschichtlich gestaltete Zeichen der Selbstverwaltungseinheit ist das Stadtwappen. Gemeinde-, Kreis- und Wojewodschaftswappen. Bis zum Jahr 2004 legte die größte Mehrheit der Selbstverwaltungen die Wappen und andere Symbole fest. In dem letzten Jahren kommt ein neues Element zu den traditionellen Symbolen der Selbstverwaltung- ein Logo. In den gewählten Situationen kann das Logo das Wappen ersetzen.